

Undervisningsmateriale

KUNSTHALLEN NIKOLAJ

Ismar Cirkinagic

Bricks of Enlightenment - ML 2090 First Phase

23. januar – 4. april 2010

Målgruppe: 8. kl. – gymnasiet/HF, seminarier m.fl.

Dialogiske undervisningsforløb alle hverdage. Kontakt Hilde Østergaard:

hoe@kunsthallenikolaj.dk eller ring: 33 18 17 86

"The serious threat to our democracy is not the existence of foreign totalitarian states. It is the existence within our own personal attitudes and within our own institutions of conditions which have given a victory to external authority, discipline, uniformity and dependence upon The Leader in foreign countries. The battlefield is also accordingly here– within ourselves and our institutions."

John Dewey

Forestil dig at du lever i et samfund, hvor din politiske eller religiøse holdning, din hudfarve, din etniske baggrund eller din seksuelle orientering kan vendes imod dig og i værste fald koste dig livet. Du kan ikke tænke og tale frit eller på anden vis give udtryk for din overbevisning, tro eller det modsatte – uden at risikere forskellige grader af overvågning, aflytning, kontrol, mental og social udgrænsning og eventuel forfølgelse, anholdelse, frihedsberøvelse og forskellige former for straf. Lyder det uhyggeligt og fremmedartet? – men du bor der allerede!

Demokrati = totalitarisme

Med udstillingen Bricks of Enlightenment - ML 2090 - First Phase i Kunsthallen Nikolaj peger den bosnisk/danske kunstner Ismar Cirkinagic på det værdiskred, der lader til at være en præmis i radikalt forskellige samfundssystemer, som forråder deres egne idealer og mere eller mindre diskret ophøjer ugeringen til en del af ideologien. Cirkinagic postulerer, at det vestlige demokrati, som han lever i i dag, og den selvstyrende kommunistiske stat, som han er vokset op i under Tito i det tidligere Jugoslavien, begge rummer stærkt undertrykkende, inhumane og selvmodsigende elementer, der er baseret på de samme psykologiske og til tider også fysiske magtmekanismer for at skille de rigtige fra de forkerte, de gode fra de onde, de normale fra de unormale. Mekanismer som plejer det underliggende ideologiske projekt, hvad enten det hedder totalitær socialisme eller kapitalisme.

Hvor det socialistiske diktatur under den kolde krig både udøvede synlig fysisk og psykisk undertrykkelse af sine borgere i form af forfølgelse, vold og henrettelse eller ved at opføre mure (Berlinmuren), eller arbejdslejre (gulacs i Sibirien fx), er det vestlige og nordiske demokrati primært truet af en mental korrupsion, et åndeligt sløvsind og mere skjulte, hemmelige måder at regulere og styre på i form af overvågning og kontrol af anderledes tænkende og accept af racisme og anden diskrimination. Men vi spærrer også folk inde uden rettergang, hvis de er uenige i vores værdier og truer statens sikkerhed – tænk på Guantanamo-lejren fx. eller i en dansk optik: de 900 demonstranter i klimafængslet under COP15.

Cirkinagic skruer op for symbolikken og de teatraliske virkemidler. Udenfor på pladsen bliver du mødt af en mørk murstensmur, som står solidt på brostenene til venstre for indgangen. Muren har et hul i midten, som danner en skakt, der først knækker vinkelret og så rejser sig som en skorsten. Referencerne er ikke åbenlyse, men indespærring og udslettelse er blandt de billeder, den fremkalder. Oppe i Nikolajs Øvre Galleri bliver murens absurde form og funktion omsat til en

totalinstallation, hvor lyd, lys, tekst, tæpper, en model og især en monumental og monstrøs konstruktion i form af et gigantisk fragment af den mindre model fylder og iscenesætter rummet. Udstillingen er en scenisk undersøgelse af magtens visuelle sprog i totalitære såvel som demokratiske samfund. Cirkinagic har taget afsæt i den gamle klassiker 1984 af den engelske forfatter George Orwell.

Et projekt i tre faser

Men udstillingen i Nikolaj er bare begyndelsen. Ismar Cirkinagiks engagement angår et projekt, der består af tre faser:

1. Udformningen af Orwells Kærlighedsministerium som fysisk model i Kunsthallen Nikolaj. Romanens meget sparsomme beskrivelse af bygningen, giver plads til forestillinger og frie fortolkninger af, hvordan bygningen kunne have set ud, med udgangspunkt i den samtidig den er skrevet i og forfatterens skrivestil.

2. En undersøgelse af hvilken type samfund og samfundsprocesser, der kunne tænkes at skabe rammerne for etableringen af en lignende struktur i 2090. I processen indgår toneangivende stemmer fra universiteter, akademier og andre forskningsmiljøer.

3. Udformningen af et Kærlighedsministerium anno 2090 med baggrund i fase 2.

Cirkulær historieskrivning

Ideen om, at historien gentager sig selv i cykliske bevægelser, er drivkraften bag udstillingen og hele projektet. Udstillingen er ikke en visuel kopi af Orwells værk, men den logiske indtræden af romanens mareridtsstilstand i fremtiden. Sådant en iscenesættelse af historien refererer til teorien om cyklisk historieskrivning, som er en historie- og samfundsopfattelse, der bygger på forestillingen om, at væsentlige konflikter og kriser afløses af perioder med en vis stabilitet og fred, men bliver ved med at komme tilbage. Til forskel fra den sociale evolution, som ser den menneskelige og historiske udvikling som en lineær bevægelse, påstår cirkulære historikere, at begivenheder og samfundsmæssige etaper gentager sig selv i bestemte cyklusser. Men disse cyklusser er ikke fuldstændig ens og udelukker ikke en samtidig kontinuerlig samfundsudvikling. Det er derfor det kan være så svært at erkende, at vi roder med de samme alvorlige problemer som for 20 og 70 og 100 år siden. Det ser ud, som om vi er kommet videre, fordi så mange træk ved de moderne demokratiske samfund ligner civilisation - uddannelse og velfærd for mange flere end før i tiden fx - men mennesket er dybest set ikke blevet bedre til at undgå folkemord og forfølgelse af mindretal, som 2. Verdenskrig og i 90'erne krigen i Jugoslavien og senere i Rwanda er eksempler på. Den cirkulære idé, der ligger bag Orwells forskydning i tid, når 1948 bliver til 1984 er således den samme idé, som Cirkinagic folder videre ud i fremtiden med sit projekt.

Kender du 1984?

Måske har du læst romanen eller kender nogen, der har, eller også har du måske set en af de filmatiseringer der er lavet over bogen? For bare en generation siden læste alle 1984 i skolen. Man frygtede virkelig det samfund, romanen skildrer og op igennem 80'erne og den kolde krig steg frygten for atomkrig og følgerne af den, som George Orwell har udpenslet og levendegjort som fiktion med stor intensitet.

Han skrev romanen i 1948 med den nyligt afsluttede verdenskrigs uhyrlige menneskelige og samfundsmæssige tragedie og Sovjetunionen og Stalins regime som inspirationskilde. Ved at bytte om på de to sidste cifre i årstallet nåede han frem til året 1984. På samme måde henviser titlen i Ismar Cirkinagics projekt ML 2090 til året 2009, hvor projektet blev påbegyndt. I udstillingens titel indgår også bogstaverne ML, der er en forkortelse for Ministry of Love – Kærlighedsministeriet,

som i Orwells roman er det ministerium, der via tortur og afstraffelse og hjernevask varetager befolkningens kærlighed og loyalitet over for "Big Brother" i superstaten Oceania. Cirkinagic giver hele denne virkelighedsnære tankekonstruktion krop i form af en monstrøs bygning, der altså normalt kun eksisterer i læserens fantasi, men nu for nogle måneder findes som håndgribeligt rum og tankelaboratorium i Nikolaj.

Doublethink

"Doublethink is basically the power of holding two contradictory beliefs in one's mind simultaneously, and accepting both of them"

Cirkinagic citerer og bruger 1984 som et universelt skrækscenarie og billede på den kynisme og 'doublethink'-strategi, som også vores eget samfund rummer – en tilstand, der fører til ligegyldighed og handlingslammelse og som tolererer hån, udstillelse og isolation, indespærring og lovløs forfølgelse af anderledes tænkende. 'Doublethink' opretholder logikken og identiteten i totalitære såvel som vestlige, demokratiske og kapitalistiske samfund og forhindrer kritiske elementer eller stemmer i at komme til orde.

Vi identificerer os med et tolerant frihedsbegreb af en rummelig og anerkendende kultur, og samtidig er der ingen toneangivende politikere eller andre meningsdannere, der siger tydeligt fra, når eksempelvis muslimer over en bred kam svines offentligt til i nyhedsmedierne. Et nyligt eksempel er Trykkefrihedselskabets formand Lars Hedegaards afsindige beskyldninger af muslimer for bl.a. at voldtage deres døtre i januar 2010.

Demokratiets laden-stå-til er en mindre iøjnefaldende, men lige så effektiv, korruptionsmetode som totalitarismens åbenlyse vold. Den sociale dynamik og etik i demokratiet kan sættes ud af spillet. Den mangfoldighed af stemmer og holdninger, der skulle værne om demokratiet og sikre at de stærkeste, mest velargumenterede holdninger fylder mest, kan sygne hen og dø uden at nogen lægger rigtig mærke til det, men hvordan kan det nu ske, hvad er det, der gør mennesker døve og blinde for uretfærdigheder, fordomme og ensretning? Udstillingen giver ingen svar, men hvad tror du?

Sagen på spidsen

Den cirkulære historieskrivning og doublethink-teorien kan være med til at kaste et kritisk lys over fx nogle af de værdiskred, som det danske samfund i nyere tid er vidne til, værdiskred som altså sker inden for demokratiets egne rammer og selvforståelse.

Hvordan behandler vi fx i Danmark irakiske krigsflygtninge som vi selv har produceret? - Vi sender dem og deres børn hjem med alvorlige traumer til et krigshærget og på alle måder usikkert og farligt liv, som vi aldrig ville forsvare at lade etnisk danske børn vokse op under. Humant demokrati?

Eller hvad med det repræsentative demokrati?

Hvordan tager det danske kulturliv imod den mangfoldighed af stemmer og andre kulturer, som globaliseringen, krige og naturkatastrofer har ført med sig? Den tager slet ikke imod dem - borgere med indvandrerbaggrund er næsten ikke repræsenteret i kulturlivets institutioner, hverken som personale, som publikum eller inde i programmet/repertoiret, på trods af at de udgør 10 % af befolkningen!

Og hvordan behandler vi terrormistænkte efter 9/11? Vi spærrer dem inde alene på mistanken om terror. 'Lømmelpakken', som blev vedtaget i Folketinget forbindelse med klimatopmødet i december 2009, giver danske betjente lov til at anholde personer uden at skulle bevise deres mistanke. Derfor de 900 klimafanger, som endte med under 10 opretholdte anholdelser!

Kort om 1984

1984 er en uhyggeligt realistisk skildring af et undertrykkende og totalitært fremtidssamfund, hvor

tre superstater har delt verden mellem sig. Winston Smith lever i Oceanien, som beherskes af 'Partiet', der med Store Broder i spidsen kontrollerer alt - selv tanker lader sig pejle. Alligevel har Winston forbudte tanker, og han kommer i kontakt med andre oprørere, bl.a. pigen Julia, som han forelsker sig i. Romanen foregår i 1984 og handler om en tilsyneladende ubetydelig mand, Winston Smith, som er ansat af staten i Kærlighedsministeriet til at omskrive historiske dokumenter, så de passer til den udlægning af fakta, som Partiet foreskriver. Hvis Oceanien er et sygt totalitært samfund med forskudte og malplacerede værdier, så er Kærlighedministeriet rygsøjlen i dette samfund. Winston er splittet mellem at synes, det er en intellektuel udfordring at fremme propaganda for Partiet, og sit forsøg på at gøre oprør mod den totalitære stat, han bor i. Romanen er blevet berømt for sin skildring af overvågning og 'mind control' og statens stigende indgreb i individets rettigheder. Siden dens udgivelse er udtryk og begreber som Store Broder, tankepoliti og orwellsk blevet udbredt i litteraturkritikken til at beskrive handlinger eller organisationer, der minder om det totalitære samfund, som romanen tager afsæt i.

Magtens arkitektur

Monumental arkitektur har i alle kulturer og historiske perioder været en måde at demonstrere magt, status og herredømme på. Hvad enten udtrykket er prangende rigdom i form af ædle og fint forarbejdede materialer, skønhed, intelligens og styrke i den kunstneriske løsning af opgaven eller blot primitiv brutalitet og fysisk råstyrke, kan alene størrelsen, mængden og ophobningen af materiale på ét sted tjene som virkemiddel. Både politiske, ideologiske, religiøse og økonomiske magtinstanser har bygget stort i tidens løb. Peterskirken i Rom, Versailles-slottet i Frankrig, Universitetet i Moskva, Folkets Palads i Bukarest, World Trade Center i New York, Tiennanmin pladsen i Beijing eller Burj Dubai – verdens højeste bygning - er alle eksempler.

Men historien gemmer helt bogstaveligt også på mange interessante 'hemmelige' monumenter, rum eller hele bygninger, der af forskellige grunde er skjult for offentligheden, eller hvis ydre fremstår som hermetisk lukkede og afvisende flader. Man kan meget overordnet sige, at arkitekturen bliver mere og mere afvisende og lukket i sit udtryk, jo mere turbulent en periode i historien et givent land befinder sig i. Det tidligere Jugoslavien manglede derfor heller ikke denne type bygninger, som Cirkinagik har påpeget. Eksempelvis en underjordisk militærflughavn ved Bihac i Bosnien og Hercegovina, et tunnelkompleks og militærhavn i klippekystens på øen Vis i Kroatien, en række underjordiske komplekser og tunneller bygget for Jugoslaviens regering i tilfældet af atomkrig, af hvilke den måske mest kendte er i Hanpjesak, også i Bosnien og Hercegovina. Den jugoslaviske regering har i 80'erne bygget tre bunkers i Irak under befaling af Sadam Hussein. Den type militær-, men også andre bygninger, tæt knyttet til bestemte regimer, afbilleder ofte et regimes politiske ambitionsretning og frygt.

Cirkinagics installation i Nikolaj udgør et scenisk univers, der fungerer både sanseligt og intellektuelt som en udfordring af den bevægelses- og tankefrihed, som vi regner for en menneskeret i vestelige samfund. Både med og uden kendskab til romanen vil Cirkinagics Kærlighedsministerium henvise til samtidens magtinstitutioner og mekanismer til tankekontrol, overvågning og frihedsberøvelse – konkret såvel som mere abstrakt.

Udstillingen kaster bogstaveligt talt lys over romanens sci-fi-fiktive arkitektur og samfund, men lægger også op til en mere generel diskussion af autoriteter og magtsystemer, åndelig korrupsion og fremmedgørelse, demokrati versus totalitarisme i nyere historie og i vores egen tid såvel som i arkitekturens og samtidskunstens sprog.

Opgaver/diskussionsoplæg

Kig dig omkring, og oplev installationen.

Hvordan hænger de enkelte dele af udstillingen sammen, prøv at danne dig et overblik over delene:

muren udenfor på pladsen, tæpperne, vægtekster, model og konstruktion + lydspor. Alt er tænkt sammen. Diskuter de enkelte dele og jeres bud på, hvad de betyder i sammenhængen – er der umiddelbart en rød tråd i udstillingen for jer?

Kig på den lille model i Tårngalleriet og lav evt. en tegning af modellen fra forskellige vinkler og overvej, hvorfra den virker mest afvisende/autoritær/inkluderende/imødekommende?

Gå herefter op i Øvre Galleri. Konstruktionen er et gigantisk fragment. Kan du se på konstruktionen hvor på/i bygningen du er?

Beskriv konstruktionen, hvad skal den bruges til, hvorfor lave en sådan I:I kolos, hvad får du ud af den?

Hvordan oplever du titlen – hvad er sammenhængen mellem Oplysningstiden og udstillingen?

Konstruktionen i Øvre Galleri og den mindre model i Tårngalleriet er en version af det monumentale Kærlighedsministerium, som den engelske forfatter George Orwell beskriver i sin fremtidsroman 1984. I Orwells roman er bygningen ironisk nok ramme om hadefulde og voldelige handlinger, tortur, afstraffelse og hjernevask af de mennesker, der ikke støtter den styreform og det parti, som hersker i staten Oceanien.

Kærlighed og magt er både hinandens modsætninger og det samme. Hvordan? Giv eksempler fra dit eget liv og fra din kultur/dit samfund.

Orwells Ministry of Truth var efter sigende direkte inspireret af bygningen Senate House Library, hvor han arbejdede med at producere propaganda under 2. Verdenskrig for BBC som journalist. I Cirkinagics Kærlighedsministerium gemmer sig mange af historiens og samtidens bygninger og monumenter som inspiration. Hvilke bygninger minder udstillingen dig om?

Hvordan forestiller du dig det indre af ML? Hvilken rolle spiller stemmen, der fortæller om det indre af ML for din oplevelse?

Kan installationen opleves uden referencen til 1984?

Hvordan virker installationens sammenstød med vægge og lofter i Øvre Galleri – hvilke tanker og oplevelser fremkalder det i dig?

Hvordan oplever du tæppet med vuggevisen?
- og det med partilogoet?

Hvorfor kaster Cirkinagic sin vision frem i tiden, og hvad betyder det for dig?

Er udstillingen vigtig i dag? Hvad kan du bruge den til? Er Orwell aktuel i dag? Er hans samfunds- og menneskesyn stadig relevant at se på samtiden igennem? Drag paralleller til jeres egen tid og jeres viden om iscenesættelse af magt i demokratier som det danske eller andre steder i verden.

Hvordan kommer magt til udtryk i demokratiet?

Hvordan kommer dobbelttænkning (doublethink) til udtryk i demokratiet?

Hvordan kan demokrati som styreform, som du kender det fra fx Danmark undertrykke?

Giv eksempler på magtinstitutioner i det danske samfund, som bruger fysiske/visuelle/rumlige virkemidler til at markere og fortælle om sin status og autoritet.

Hvor synes du, at grænsen går for demokratiet i forhold til ytringsfrihed, religionsfrihed, kulturel forskellighed m.m.?

Kan udstillingen via sine sanselige virkemidler formidle en dybere nysgerrighed og lyst til at lære og deltage aktivt i et demokrati?

Giv en samlende beskrivelse af, hvordan installationen virker på dig både sanseligt og intellektuelt. Hvordan kan et kunstprojekt som Bricks of Enlightenment ML 2090 - First Phase bidrage til din forståelse, erkendelse og erfaring af, hvordan magt kan materialiseres i både fysiske og psykiske rum?